IEILIGE ORDE

REDE

IN DEN BOND VAN ANTIREVOLUTIONAIRE
KIESVEREENIGINGEN TE AMSTERDAM
GEHOUDEN OP 30 MEI 1913

DOOR

Dr. A. KUYPER

KAMPEN — J. H. KOK — 1913

HEILIGE ORDE

HEILIGE ORDE

REDE

IN DEN BOND VAN ANTIREVOLUTIONAIRE
KIESVEREENIGINGEN TE AMSTERDAM
GEHOUDEN OP 30 MEI 1913

DOOR

Dr. A. KUYPER

Heilige Orde dezer wereld,
Die den scepter van gezag,
Over nachtbeurt voert en dag,
En een kroon spant, rijk ompareld.
BILDERDIJK, *Vermaking*, 1827. p. 1.

KAMPEN — J. H. KOK — 1913

M. H.!

Nogmaals als „oude bekende” in Uw Bond te mogen optreden, is mij een politieke weelde. Immers viel mij voor nu veertig jaren het voorrecht te beurt, voor de herleving van Uw politieke actie het initiatief te nemen; later, bij de geboorte van Uw Bond, mocht ik zelfs dienst doen als vroedheer; en sinds stondt Gij 't mij, tot dat ik Amsterdam verliet, toe, jaar in jaar uit Uw gelukkige Voorzitter te wezen.

Er spreekt hier meer dan heugenis. Er is hier voor mijn hart een trekken van oude banden. In de zeven-en-twintig jaren dat ik te Amsterdam als prediker, als man van de pers en ten slotte als hoogleeraar mijn dagtaak volvoerde, was ik meer dan half Amsterdammer geworden, en dat *bleef* ik toen ik van U ging, en dat ben ik nog. Nogmaals onder U te mogen optreden, maakt mij daarom dezen avond tot een feesture. Het heeft dan ook geen moeite gekost, mij hierheen te lokken. Toen Uw Bestuur mij riep, heb ik nog den eigen dag per keerende post geantwoord: *Ik kom*. En zoo sta ik dan weer in Uw midden, niet als van U vervreemd, maar als mij nog altoos nergens beter dan onder U thuis gevoelend. Gunt mij dan ook nu iets van Uwe, in ditzelfde gebouw, mij voor nu zeven jaren, zoo uitlokkend geschonken aandacht. Ik sprak toen *over* Bilderdijk, laat thans Bilderdijk's kernachtige klemspreuk van „de *Heilige Orde* dezer wereld” mij ten leiddraad wezen. Er is een Heilige orde Gods in *'t nationale* leven, een Heilige orde in *der Staten ordening*, en niet minder een Heilige orde in de *Opvoeding van 't kind.* laat mij daarom de drie groote vraagstukken van het *Tarief*, van het *Kiesrecht*, en van het *Schoolgeding* voor U ter toetse brengen. In alle deze drie toch druischt tegen de Heilige orde Gods een bajert in van menschelijke verzinning, die we krachtens ons beginsel te weerstaan hebben, te weerstaan met geheiligde veerkracht óók bij de stembus die thans weer komt.

Scherp M. H. zal 't bij die stembus toegaan. Met nog grimmiger blik dan in 1909 zult ge ditmaal uw tegenstanders tegen U over vinden, en juist daarom prijs ik U gelukkig, dat ge thans vooral onder zoo gunstig gesternte de worsteling kunt tegengaan. Reeds in 1909 behaaldet ge zoo treffelijke winste. Tot drie toe klom toen het aantal van de zetels, die ge in Uw steeds uitgroeiende Hoofdstad voor Rechts veroveren mocht. Sinds zijt ge in een eigen Volksdagblad een instrument van weerstand rijker geworden. Ook in Uw Bestuur is nieuw en jonger bloed gevaren. Vol animo hoort men nu reeds in al Uw kringen over de dingen die komende zijn, verhandelen. Voor breuke met de Coalitie is wel gevreesd, maar die vreeze is, nog eer het te laat werd, beschaamd geworden. Wat zou U dan vertsagen, wat U ook maar één oogenblik deinzen doen? Het *Voorwaarts, Voorwaarts, Broeders!* roep ik U daarom ook ditmaal in rustig vertrouwen toe. Zoo ge in rijpheid van overleg, zoo ge in weldoordachte tactiek, zoo ge in electorale vaardigheid niet tekortschiet, wacht U ook nu behoud, èn buit. Ge hebt nu reeds drie zetels; dat is op den kop af een derde van de negen. Reeds dit is veel, maar 't mag er niet bij blijven. Voor Uw drie partijen saam is 't nog te schamel temeer daar de talrijkste van de drie nog altoos platzak thuiskwam. Zelfs vier op de negen zou nog altoos de kleinere helft zijn, maar laat *dit* dan ook 't soberst doelwit wezen, waarop ge ditmaal aanstuurt. Ge bezit in Middelberg, in De Vlugt en waarom ook niet in Snoeck Henkemans, nu reeds drie voortreffelijke Kamerleden. Vrage dus slechts, wie zal de vierde man zijn om met dit *trio* het *quartet* te sluiten. Maar dan mag ook geen reet waar ge door kondt sluipen, U ontgaan. 't Gaat nu op Grondwetsherziening. De Meiboom staat reeds in de kap te groenen. En toch, éen enkele stem kan 't doen mislukken. En wie onder u zou dan de roekelooze willen zijn, die die éene noodlottige stem verspeelde?

Ik zeg daarom niet dat tegenslag ondenkbaar is. Bij een zoo ongerechte districtsindeeling als het Liberalisme ons opdrong, volstaan driehonderd stemmen om, heel 't land over, in zes, ja zeven districten den zetel te doen omgaan. Het blijkt telkens bij zoo fatale districtsindeeling een lotspel, een lotspel dat ja, goede, maar meer nog kwade kansen biedt. In 1905 had

Rechts over heel 't land een meerderheid in 't kiezerscijfer van over de 63000 stemmen, en tòch ging de Kamer om naar Links. En daarom zekerheid is niet te verpanden. Maar anders, zoo Uw leiders en speurders in elk deel en onderdeel, van district na district, bij dagen en bij nachten, op hun *qui vive* zijn; zoo geen toets op 't klavier wordt overgeslagen; en zoo geen wachtpost onbezet blijft, — dan komt uw slechte kans toch der verdwijning nabij. Hoofdzaak is maar, of elk man onder U zijn plicht zoekt, kent, en niet verzaakt. En al blijft 't ook dan nog „hachlijk" staan, dan is 't immers juist dat *hachlijke* dat u op 't hoogst kan bezielen. — Natuurlijk heeft men van Links, ook nu weer, den aanval ingezet door te vitten op onze mannen in het Kabinet; en hoe hoog onder U ook de ons heilige beginselen staan, bij de stembus treden, nu er een Kabinet van Rechts zit, die beginselen toch niet anders dan als in uw bewindslieden belichaamd voor U. Eerste hoofdvraag is derhalve, of voor Land en Volk een Kabinet van Links U beter zou zijn dan wat gij hebt. En deze, ook voor U allesbeslissende, vraag kan immers bij geen Uwer over de lippen komen, of ge voelt als één man, wat schier onherstelbaar verlies 't gedwongen heengaan van onze huidige Ministers, niet ons alleen, maar heel 't vaderland berokkenen zou. Ik moet daarom, eer ik aan de trits *der Heilige orde* toekom, eerst inzetten met een stuk ministerieele historie.

Immers het oordeel van de Overzij over ons Kabinet, was tot zelfs in persoonlijken zin, vaak al te krenkend. Except ten laste van Kappeyne v. d. Coppello, die 't dan ook àl te grof maakte, lag in ónze manieren dat krenkend oordeelen, over welk Kabinet ook, nooit. Zelfs met Thorbecke heeft Groen van Prinsterer nooit anders dan op 't ridderlijkst het zwaard gekruist. Het Kabinet van Van Tienhoven had van niet één onzer smaad te verduren. Roell's Kabinet, al zat er Mr. van Houten in, werd steeds met eere door ons bejegend. Pierson's laatste Ministerie kon zelfs, keer op keer, alleen door onzen steun 't veld behouden. En het jongste Kabinet van Links, waarin de Meester en Veegens de matadors waren, moge door ons bij zijn heengaan met ondeugenden glimlach zijn nagestaard, maar is toch nimmer door ons

beleedigd, laat staan gehoond. Maar wat helpt ons dit, zoo Links, zoodra ónze mannen het Regeer-kasteel binnentrokken, vlak omgekeerde tactiek volgt? En toch, zoo was 't van ouds tegen Groen; zoo was het in 1905 tegen mij en mijn ambtsgenooten; en juist zóó ging 't ook nu weer. En daarom moeten we nu ook wel onze camera obsura op onze mannen in 't Kabinet richten. Wie voor een zittend Kabinet opkomt, moet de dragers der portefeuilles flinkweg op 't schild durven heffen. Ook al bleef critiek niet uit, het moet bij de stembus dan toch één *„Lebe hoch!"* voor 't Kabinet onzer eere wezen. Er mag bij geen onzer ook maar iets van de Linksche smaadtaal kleven blijven.

En wat is 't dan al aanstonds wat in dit Kabinet zoo boeit en aantrekt? Is 't niet de eminentie der personen? Natuurlijk, geen enkel Kabinet van Links, noch van Rechts, trad ooit op met enkel vokalen; ook voor de consonanten is er in elk krachtig Kabinet een heur aangewezen plaats. Maar *dit* mág en moet dan toch luide onder ons rondverteld, dat er sinds '48 niet dan hoogst zelden een Kabinet zat, dat zóó naar alles kanten uitblonk door het rijke talent in meerderen van zijn leden. Zelfs zóó sterk, ja, in toenemende mate kwam dit uit, dat meer dan één ook in de Linksche groepen, ten slotte, een woord van hulde niet langer inhouden kon.

Neemt ge ze op de rij af, in wat periode kon ons land dan bogen op een Minister van Buitenlandsche Zaken, die, in de mate als De Marees van Swinderen, èn 't algemeene landsvertrouwen won èn eerbied afdwong aan het Buitenland. Liet men niet van Links reeds verluiden, dat, sloeg 't bewind om, er niemand, zijns gelijken, Links beschikbaar zou wezen, zoodat men reeds op een lijmen van dit „gelukskind onder de diplomaten" bedacht was, — alsof zich ooit een Staatsman, zijns gelijke in talent niet alleen, maar ook in karakter, tot het laffe eten van een tweede walletje leenen zou! Justitie staat nog in zwaren rouw, maar wie denkt niet met weemoed terug aan den eminenten staatsman, die zoo droef ons ontviel, en wien zelfs de felste tegenstanders een woord van sympathie, toen men hem ten grave uitdroeg, niet konden onthouden? Marine en Oorlog moeten we thans saam nemen; en waar vondt ge dan, in welk Kabinet van Links ook, den man die met

Colijn in wilskracht, durf en doortastendheid de vergelijking kon doorstaan? Voor Financiën liep het tegen, de Tariefwet staat nu onder de glazen stolp op herfstgetij te wachten, maar de financieele gestie, die in vijf jaar tijds de gewone inkomst met vijf en twintig millioen op 't jaarlijksch budget stijgen zag, maakt toch uitnemend figuur [1]). Voor Waterstaat trad in Regout een man van zeldzame zeggingskracht op, een die beter dan wie ook de *détours du Sérail* kende, ook in het Labyrinth van onze ambtenaarswereld. De man die Idenburg voor Koloniën verving, was uiteraard geen Indische specialiteit; van hem vooral werd dan ook gevreesd, dat hij de zwakke steê in 't Kabinet zou blijken. En toch, hoe terdege soliede heeft Malefijt zich niet in de aangelegenheden van zijn Kabinet ingewerkt; en hoe rustig stond hij niet aan 't roer. Ook voor hem daarom een woord van hulde, en ... *afgeperst* is mij dit woord van hulde niet. En dan komt ten slotte de man van 't Sociale vraagstuk, die nog heel anders naar boven ging. Over Talma's talent en doorzettingskracht hoort ge dan toch eindelijk slechts éen roep heel 't land door. Men mocht matiging in hem missen, men moge zijn Radenwet een min gelukkige greep keuren, maar neemt ge alles saam wat hij tot stand bracht, en laat ge daarbij voor U opleven de alzijdige kennis, de macht van 't woord en de nooit af te matten volharding, waarmeê hij zijn pleit doorzette en won, — dan voelt ge toch hoe in dezen prediker van weleer het Vaderland een Staatsman van eerste orde rijker is geworden, en schat ge hoog de kracht, die *hij* vooral aan 't Kabinet heeft bijgezet.

En tikt ge mij nu op de vingers, omdat ik zooeven Binnenlandsche Zaken oversloeg, dan luidt mijn antwoord, dat dit wel moest, omdat uw gewezen wethouder als hopman deze geheele keurbende aanvoert, en hij dus, óók wel om wat hij in eigen Departement tot stand bracht, maar dan toch veel meer nog om wat hij als President-Minister wrocht, thāns door ons op 't voetstuk moet geplaatst. Aanlokkelijk was Heemskerk's positie niet. Voorheen was het zwang, den President-Minister steeds te zetten in het juist op dat oogenblik meest actieve Departe-

[1]) De *Jaarcijfers* van 1911 geven op bl. 275 als bedrag der voornaamste middelen voor 1908 een totaal van *f* 161,562,000 en voor 1913 een raming van *f* 186,644,000.

ment. Hem daarentegen was het beschoren, in Binnenlandsche Zaken gecaserneerd te worden nu in aller schatting de Sociale quaestie en de Landsverdediging geheel den politieken stand beheerschten. Vanzelf schoof hij daardoor aanvankelijk bij de twee meest actieve van zijn ambtgenooten in de schaduw. Maar zie nu eens, hoe schitterend hij zich op dien Kabinetsmisstand wist te wreken door zijn rijk ontwikkeld plan van Grondwetsrevisie, dat thans immers ons allen betoovert. Het was of hij bij zijn optreden zeggen wilde: „Ik kom pas in tweeden termijn aan de beurt!" Mannenbroeders, laat die tweede termijn hem dan ook door U gegund zijn.

O, ik hoor 't wel, wat men bij dien lofzang mij tegen zal werpen: Van ministerieel talent, zoo roept men, is allicht 't niet al te zwakke schijnsel gezien, maar wat hebben uwe mannen *uitgevoerd?* Vijf jaren hadden ze voor zich. Een buitenkans als dusver aan niet één Kabinet gegund. En toch kwam nauwelijks half-geladen het scheepken binnen, dat hun oogst in veilige haven zou brengen. Fraaie critiek metterdaad! Zelf stootbalk na stootbalk dwars over den weg werpen; een ophouden en tegenhouden van de ministerieele actie bijna schaamteloos; eens zelfs in brutale volbloed-obstructie overgeslagen; en sinds nog aldoor in een slijmerige sleep-obstructie heil gezocht; — en dan, als de man die vooruit stoof en vooruit wilde, door uw schuld niet vooruit kon, hem met den vinger nawijzen en met wijventaal uit de achterbuurt 't hem najouwen: Stop of we trappen u de scheenen stuk, tot ge valt en er niet komt.

Het was de Sociale quaestie, die ditmaal de primeur had. Van Talma komt dan ook nog vóór Juni heel zijn rijk stel sociale wetten binnen, een tafel vol, en dan durft men nog lasteren, dat er niets tot stand kwam. En dat roepen dan diezelfde heeren Links, die toen *zij* in de macht waren, van '74 tot 1900, 't vierde eener eeuw lang, sociaal niet anders wisten tot stand te brengen dan Lely's zoo jammerlijk mislukte Ongevallenwet, . . . en .. en vooral niet te vergeten .. het doodgeboren kindeke .. de Kamers van Arbeid van Van der Kaay. Reeds in '74 verweet ik aan Links in de Kamer die schraalheid van Socialen oogst, en wat ging er toen niet een lach-applaus uit hun kring op, toen men mij van de Regeeringstafel toeriep: Uw Sociale quaestie, heer Kuyper,

is een *stokje* dat knakt en, dat ge, door uw bril begluurd, voor een levend *stekje* hadt aangezien. Van *Rechts* is de Arbeidswet, zelfs in haar tweede editie, en van Rechts kwamen nu reeds een half dozijn Sociale wetten er door, waar Links nog altoos met zijn ééne Ongevallenwet tegenover staat; een wet zoo ergerlijk reeds in haar geboorte verwrongen, dat Dr. Lely zijn absoluut Rijksmonopolie wel *moest* loslaten; een monopolie, waar ik toentertijd reeds met alle kracht tegen opkwam, en waarover nu dan toch van alle partijen in de Kamer 't krasse oordeel uitging, dat ze gansch onnoodig het particuliere initiatief had vermoord. Zoo M. H., en niet anders staat 't met dat veel-doen in 't Sociale bij de Liberale kabinetten en met het beweerde niets-doen van ons.

En nu de tweede hoofdtaak van dit Ministerie, de defensie van 't Vaderland en zijn Koloniën, en als ge daarop komt, o, dan geef ik toe, dat het Kabinet eerst te zeer *ventre à terre* uitreed. Maar zóóver zijn we dan nu toch, dat waar Links, als 't in 't zadel zat, steeds vloot en leger onder de voet reed, thans ieder kenner, hier en in 't buitenland, voelt, hoe Nederland weer, als 't moest, van zich af zou kunnen bijten, zóó zelfs dat 't officierskorps, dat eerst meest Links trok, thans in Rechts-houden heil zoekt.

En als er dan nòg tegengeprutteld wordt, dat dit dan Talma en Colijn allicht vrij uit doet gaan, maar dat hún glorie onzen Minister-President juist nog te meer naar achteren schuift, dan vraag ik u toch, of een Grondwetsrevisie in gereedheid brengen, niet als twee droppelen waters gelijkt op 't ontwerpen van een reusachtig bouwplan. En wat zou u dan wel van den opperman dunken, die, omdat zijn bouwheer zelf geen steenen op zijn nek de ladder en geen kalkbak de stellage opdroeg, de simpele onnoozelheid had, om van dien bouwheer te zeggen: „Mij laat hij me dood werken, maar zelf doet hij niets". Neen, M. H., ook ik zal niet zeggen dat 't bij Heemskerk steeds alles botertje tot op den bodem was, maar eere wien eere toekomt: Zijn ingediende Grondwetsrevisie is een meesterstuk van ministerieele professie, en ik haast mij er bij te voegen, wat bleef onze Kabinetsformateur daarbij, in heel den opzet van zijn bouw, niet trouw aan de Antirevolutionaire grondlijn? En merkt ge hiertegen op, dat ik, gezien eigen vroegere critiek, dan nu in mijn hulde aan 't Kabinet toch overdrijf, laat mij dan met den Prediker u antwoorden: „Alles heeft zijn bestemden tijd". Er is een tijd voor 't skal-

peermes der critiek, maar ook een tijd om 't wierook der hulde te ontsteken. Critiek *moest* er vier jaren lang zijn in de Pers, en critiek *mocht* ook in de Kamer niet ontbreken, want 't beste Kabinet als 't door zijn schildknaap niet op tijd wordt afgeborsteld, verliest én glans én kleuren. Maar juist van bevriende zijde houdt dat afborstelen dan ook onmiddellijk op, zoodra de stembus in 't zicht komt. Voor elk zittend Kabinet toch is die fatale stembus altoos de groote, de levensgevaarlijke operatie, en als dan de lijder op de operatietafel krimpt, dan laat al wie den patiënt liefheeft immers van zelf den hardharigen borstel uit de hand glippen en krimpt zelf van angst voor zijn levensbehoud. Dan toch komt 't neer op de vraag, niet of uw hoogste ideaal in dit Kabinet zijn zuiverste incarnatie vond, maar heel anders, of ge liever een tweede Kappeyne terug zoudt hebben? . . . en dan schrikt en huivert elk onzer reeds bij het enkel noemen van dien onheilspellenden naam.

Tot zoover nu, M. H., ik weet 't, gaat ge van harte met mijn hulde accoord, maar, zoo werpt ge mij tegen, vergeet ge niet al te zeer dat we hier Amsterdammers zijn? Amsterdam immers moet van den handel leven; en als dit Kabinet aanblijft, en zijn plaagzieke Tariefwet gaat door, zal dan niet als met één tooverslag onze pas weer ontloken handel hier zijn vermoord? En is dit zoo, kunt ge dan als eerlijk man van óns vergen, dat we zelf aan het doorzetten van die booze wet meedoen? Natuurlijk niet, M. H. *als 't zoo was*, en hiermede kom ik van zelf aan 't eerste punt van *de Heilige Orde* toe. Naar wat toch de tariefschuwe rekenaars u op de mouw pogen te spelden, zou, ging dit Tarief door, uw handel om koud gaan, 't gras op uw straten groeien, geen schip meer uw haven binnen stoomen, en 't kaaivolk verkleumd en verhongerd staan aan den dijk. Ge kent nog de spotprent wel, die men te Rotterdam in 1909 had aangeplakt, van geen schip uit zee meer de vlag te ontwaren, en tot puinhoop ineengebrokkeld, wat nu aan de Maasstad zoo rijk in kleuren prijkt. Maar zoo iets laat gij u toch in Amsterdam niet meer wijsmaken? Praatjes voor de vaak hebben toch in Amsterdam nooit den doorslag gegeven? En als ge even na- en doordenkt, eilieve, wat blijft er dan van heel deze bangmakerij over? Den vrijhandel noemen ze hun

heiligheid, en ze willen u te lijf, zoo ge aan hun heiligdom ook maar raakt; en wat blijkt nu als ge 's lands statistiek inziet? Maar immers dat de heeren zelf *niet* aan den Vrijhandel gelooven, want immers, geloofden ze daar heusch aan, en meenden ze 't, dat alle tarief, althans op niet-exotische waar, de dood voor de welvaart van 't land is, dan spreekt 't toch vanzelf, dat ze vóór alle dingen 't lang niet malsche Tarief dat ons sinds jaren reeds drukt, in heiligen toorn zouden opruimen? En ziet nu, dàt juist doen deze pruttelaars niet. Toen ik pas in de Kamer kwam, bracht 't Tarief nog pas *vijf* millioen op; sinds zag ik het reeds tot *veertien* millioen opklimmen, en, daargelaten nu de natuurlijke aanwas, waren 't dan toch, vergeet 't nimmer, Liberale heeren financiers die 't derwijs opwerkten. Neen, als de heeren inderdaad meenden wat ze U voorhouden, dan zouden ze als mannen van oprechten stijl reeds in 1905, toen De Meester aan 't laadje kwam, die veertien millioen die er nu op liggen, er geheel af hebben moeten werken; en toch .... eer ging er nog weer iets op!

Doch er is meer, M. H. Links en rechts van onze grenzen, noorden zuid-op, liggen er nog andere, grootere en kleinere, Staten en natuurlijk doet zich, krek als bij ons, ook in al die overige Staten precies dezelfde quaestie voor. Ging nu op, wat die heeren ons diets pogen te maken, dat alleen bij Vrijhandel een volk kon bloeien, en dat een Tarief als Kolkman wil, moordend op den handel zou inwerken, dan moest toch te constateeren vallen, dat de beste Staatslieden en de knapste Oeconomen, in zoo goed als alle overige landen, het vaandel van den Vrijhandel in top hielden geheschen, en dat, bleef bekrompen reactie in een enkel nietig Staatje zich nog, dwazer dan dwaas, aan 't Tarief vastklemmen, zulk een mishandeld groepje volk prooi van de bitterste verarming moest zijn.

Dàt ware logisch. Maar wat toonen nu de feiten? Wat leeren de cijfers? Wat anders, M. H., dan dat er, op 't ééne Engeland na, geen volk in heel Europa, en geen Staat waar ook ter wereld is, of van Vrijhandel valt er niets te bespeuren. 't Tarief beheerscht, heel de wereld over, den toestand, en 't Tarief dat overal elders heerscht, staat nog altoos hooger dan wat ons Kabinet óns thans voorspiegelt. België zal op ons volgen, maar zelfs dat laagst beschermde België zal nog altoos boven ons uitgaan. Daarnaar te rekenen, schijnt 't dus wel, of

buiten Engeland, heel de wereld in pure dwaasheid is vervallen, en alsof de heeren van den Linkschen kant ten onzent de wijsheid in pacht hebben. Maar goed, dat valt dan toch uit te maken ?

Een Tarief, als 't Kabinet beoogt, vermoordt, zoo zeggen ze, den handel, zet de de schepen buiten vaart op strand, en verarmt de arbeidende bevolking. Wat blijkt hiervan nu, als we de cijfers raadplegen, waar te zijn ? Bepalen we ons tot Duitschland. Dat ligt toch vlak op onze grenzen, en 't heeft een Tarief, bijna driemaal zwaarder dan ten onzent voorgesteld wordt. Welnu, om niet hooger dan een goede twintig jaren terug te gaan, in 1890 stond de algemeene handel van Duitschland op 31 millioen register ton voor import en op 22 millioen ton voor export, en thans na 23 jaar stegen die cijfers van 31 op 75 en van 22 op 66 millioen; bijna 't drie dubbele. En zegt ge nu, ja, maar dat zal meer landhandel zijn, en de scheepvaart zal in Duitschland dan toch zoo goed als vernietigd wezen, ziehier dan voor de stoomschepen de cijfers; de zeilschepen laat ik met opzet uit. In 1871, toen er nog zoo goed als Vrijhandel in Duitschland was, stond 't aantal stoomschepen nog pas op 147, en na de invoering van het Tarief klom dit cijfer reeds in 1899 op 1223, en sindsdien steeg het in de laatste dertien jaren tot zelfs over de 2000. En nu geef ik toe, ook wij zijn de laatste jaren onder onzen quasi-vrijhandel in schepental vooruitgegaan, maar is 't toch bij Duitschland vergeleken, niet poverlijk? Van 257 stoomschepen, toen deze eeuw begon, nu nog pas op 347 geklommen. [1]) Handelsgroei in Rotterdam, en de laatste jaren ook in uw haven, maar voor de overgroote meerderheid met schepen onder *vreemde* vlag, juist 't omgekeerde van wat ge merkt bij den nabuur. En wijst men nu op Engeland, vergeet dan niet, dat Engeland, eer 't in den vrijhandel overging, zwaar tarief hief, en dat juist onder dat zware tarief Engelands nijverheid er zoo geducht bovenop kwam. Vergeet ook niet, dat Engeland zijn 300 millioen onderdanen in Voor-Indie industrieel om koud hielp,

---

[1]) Het duidelijkst overzicht van de Scheepvaartbeweging geeft *Bartholomew's Atlas of the Worlds Commerce*. London, Georges Newnes, 1907, Kaart 24. Wij komen op die schets geheel onderaan met in 1905 een inhoud van slechts 410.915 register ton. En hiertegenover staat zelfs Denemarken met 473.409, Zweden met 673.872 en Noorwegen (let wel, het dun bevolkte) met 1.486.502 ton.

om er 't profijt van naar Manchester en naar Birmingham te verleggen. En vergeet vooral niet, dat Ierland er door geruïneerd is, dat de landbouw er niet bovenop kon komen, en dat het Pauperisme in geen beschaafd land afzichtelijker schouwspel bood en nog biedt dan in White-chapel, 't centrum van Londen. Overbekend is 't dan ook, hoe zelfs in Engeland de critiek op den Vrijhandel hand over hand toenam. Het Tariefgeding werd er eens zelfs reeds stootbal tusschen de twee machtige politieke partijen.

Zeker, er is, vóór de noodlottige Navigatie-acte, een tijd geweest, dat de welvaart van óns land „alleen van 't varen" kwam. Van de 20.000 schepen, die de groote wateren toen bezeilden, schreef Colbert, voeren er 16000 onder Hollandsche vlag. Onzer was toen de wereldhandel in 't drievoud van thans, en daarom kon toen de handel *alleen* zeer wel onze nog zoo kleine bevolking van de Zeven Provinciën, én voeden, én rijk maken; doch reeds toen heeft dit eenzijdig ons werpen op den handel onzen Landbouw niet weinig in zijn ontplooiïng belet en onze Nijverheid doen verachteren. Toen de Sans-culotte's hier binnentogen, was onze Nijverheid reeds lang niet meer, wat ze bij den uitgang der Midden-eeuwen geweest was. En onze eens zoo prachtige handel, bij zoo tanende nijverheid, is dan ook oorzaak geworden, dat onze burgerklasse, als in geen ander land, van zaken afzag en haar overwinst bij handvollen wierp op de slaap verwekkende Effectenbeurs.

Vergelijk nu nóg België met ons land, en ieder voelt 't onreëele van onze zakenmarkt. Trek België en trek de Rijnlanden door, en op onze Zuider- en Oostergrenzen ziet ge elke stad met een reuzenwoud van hooge fabrieksschoorsteenen als omstuwd; bij ons zijn 't geisoleerde peppels die zich in hun eenzaamheid aan den wind wagen. En wat 't arbeidende volk betreft, eer Duitschland zijn tarief kreeg, kwamen de hannekemaaiers naar ons toe om hier brood te zoeken, en nu zien we naar Duitschland, met zijn zwaar tarief, bij tienduizenden ons Nederlandsch werkvolk trekken, omdat men hier met den quasi-vrijhandel van 't loon niet leven kan, en even over onze grenzen, ook bij hooger prijs van 't brood, nog geld te over kon opzenden naar 't verarmde gezin in 't Vaderland. En nu hoor ik wel 't roepen van de heeren, dat in Amerika Wilson dan toch nu zit waar nog pas Taft zijn

Tarief opdreef, en dat afdingen op 't Tarief te Washington thans geliefkoosde practijk is geworden, maar vergis ook hier u weer niet. Ook als Wilson's plan zal zijn doorgezet, zal het verlaagde Tarief in Amerika nog altoos een hoog opgezet tarief zijn, vergeleken bij wat hier Kolkman wil.

Klaar en open wensch ik de feiten onder de oogen te zien, en dan weet ik zeer wel, dat enkele industrieën ten onzent, denk slechts aan Twente, juist van onze algemeene verpovering geprofiteerd hebben, en ik versta 't best dat deze gelukkigen ach en wee roepen, nu door wijziging van het Tarief dit voordeel, door hen ten nadeele van het land genoten, hun ten deele dreigt te ontgaan; maar wat zou 't zich storen hieraan anders zijn dan een prijs geven van 't *geheel* aan de persoonlijke belangen van *enkelen?* En roept men hiertegen in, dat, komt 't Tarief, dit toch weer hoogst ongelijk enkelen bevoordeelen zal, sta hier tegenover dan de vraag, of de handel dan soms het kapitaal niet nóg sterker in enkele brandkasten opstapelt, en of dan toch in Duitschland, in Frankrijk, en in België, om nu dicht in de buurt te blijven, niet heel 't volk door den industrieelen opbloei, in al zijn kringen en standen, is verrijkt.

Zie dan ook maar, hoe 't Buitenland op alle manieren toont te voelen, hoe onze komende tariefsverhooging den *vreemden* fabrikant schaden zou juist door *ons* oeconomisch te sterken, en daarom van over de grenzen reeds voor maanden zijn mijnen tegen ons Kabinet gelegd en zijn loopgraven tegen ons geopend heeft. En als dan toch niets, wat ook, de heeren tot reden kan brengen, waar ligt dit dan anders aan, dan dat de heeren, als schild voor eigen voordeel, dweepziek een tegen de natuur ingaand *dogma* op den voorgrond schuiven? Niet anders toch dan als *dogma* van eigen gietsel wordt de Vrijhandel door hen in 't glanzend Zenith gezet.

Door de stellige feiten weersproken, en zelven den moed missend om 't Tarief dat er is, afteschaffen, schuiven ze toch, voor historisch-objectieve waarneming, hun subjectieve redeneering in de plaats, en ze doen dit vlak tegen de Heilige orde, gelijk die in de Natuur zich kenteekent, in. Indien onder alle volk de schat die in den bodem schuilt, gelijk verdeeld, de invloed van ligging en atmosfeer gelijksoortig ware, en bij even noeste vlijt elk volk door

eigen trouw of door gelijken ruil even volledig aan den wedstrijd der volken kon deelnemen, dan ja, zou alle tol op de grenzen met de natuur der dingen zelve in strijd zijn, en, bij nobele concurrentie, vast beleid en onverdroten ijver 't volksgeluk in alle land op voet van gelijkheid beveiligen kunnen. Maar zoo is 't niet. Zoo biedt ons Hooger Bestel de Heilige orde dezer wereld, gelijk Bilderdijk 't bezong, niet aan. Heel de menschheid is nu eenmaal in volken en natiën ingedeeld, die, niet door ons, maar door Gods eigen bestel hier overrijk, daar slechts zoo zoo, en elders weer zeer poverlijk voorzien zijn. Juist die ongelijkheid nu schept, met 't verschil in afstamming, het *Nationale* leven, en juist dit nationale leven kan, waar 't ongelijke kansen heeft, den tol uit zelfbehoud niet missen. En of men nu al antwoordt: die natuurlijke grenzen deren ons niet, wij varen op alle wateren, en de zee besproeit alle landen, wat verscheelt ons dan de wedstrijd der natiën?, dan antwoord ik, zooals Babel's torenbouw alle zich spreiden der menschheid poogde te stuiten, zoo wil ook uw Vrijhandel 't *nationale* voor 't algemeen *menschelijke* doen wijken. De koopman op vrijhandel verliefd, vergeet maar al te licht zijn vaderland en wordt cosmopoliet. Straks voelt hij zich als geboren wereldburger.

Toch zij hier geen misverstand, en geen uwer versta mij verkeerd. Immers ik denk er niet aan te zeggen, dat er geen landen en tijden denkbaar zijn, die van Godswege om den Vrijhandel roepen. Voor een land met grondstoffen overvoed, in vetten bodem rijk, met alzijdigen toegang en uitgang, en met een technisch vaardig ras bevolkt, ware een tol, anders dan op exotische waar, vanzelf contrabande. Doch daarvan is hier geen sprake. Wat men ons looft en aanpreekt is Vrijhandel als *eenig* stelsel, Vrijhandel als *dogma*, Vrijhandel als eisch voor schier *alle* land en volk, Vrijhandel als de vondst opgevischt uit den menschelijken bajert. En daarop nu zeg ik met Friedrich List, den eenig machtigen denker, dat al zulks op de moord van het *nationale leven* en op het verbreken van de Heilige Orde *moet* uitloopen. Of heeft Thomas Cooper, Adam Smith's trouwe volgeling, het niet driestweg uitgeroepen, dat men eeniglijk met den *mensch* en de *menschheid* heeft te rekenen, en dat 't *nationale leven* niet anders is dan een *non-entity*, d. i. een onwezen, dat alle recht van bestaan mist en alleen in de verwarde koppen der

Staatslieden rondspookt. [1]) Zoo staat 't dus lijnrecht tegenover elkander. Gods Heilige orde in de natuur geeft een menschheid in gansch ongelijke natiën ingedeeld, ja zelfs bij de Voleinding laat ons de H. Schrift nog een loflied voor het Lam beluisteren niet uit één gelijke menschheid, maar uit geheel ouderscheiden, volkeren, geslachten en natiën opgaande. En daartegenover nu is de Vrijhandel, als dogma uit den menschelijken bajert opgedoken, er op uit om deze Heilige orde teniet te doen en nogmaals op te richten wat God zelf bij Babels torenbouw eerst gevonnisd heeft, en toen neersloeg. Vrijhandel als exceptie kan kostelijk zijn, maar, bij de geheel ongelijke gesteldheid der natiën, is Vrijhandel tot dogma geijkt, de niets sparende vijl, die alle eigen aard vereffenend, de spier zelf verslapt die, ook ten onzent, 't volksleven *nationaal* spant.

Diezelfde opzet, M. H., om voor Gods Heilige orde in het nationale leven, een door menschen geijkt dogma in de plaats te stellen, spreekt niet minder sterk *in het vraagstuk van 't Kiesrecht*. Zeker, de Overheid is er om 't Volk, en niet het Volk om de Overheid. Van Hooger hand ontving de Overheid gezag en macht, om bij de gratie Gods het volk te regeeren; maar eer nog de Overheid optrad, bezat het volk van nature reeds onvervreemdbare rechten, zóó zelfs, dat wie mét ons stuurt in democratische richting, spreken kan en moet van *Souvereiniteit in eigen kring*. Hoe bestaat nu een volk hieronder? Heeft 't God beliefd op onze erve zes millioen losse, aparte personen, als een soort nieuw geschapen Adams, neêr te zetten, en zijn die personen toen, na debat, overeengekomen om wat men noemt saâm een Staat te gaan stichten? Maar immers niets ervan. Er worden geen aparte individuen meer geschapen. Het kind wordt uit ouders geboren, en heel 't volk zit organisch ineen. Dit stelt al wat op onze erve leeft onder de ordinantie Gods van 't Gezinsverband, en het is naar die ordinantie en in dat vastgeklonken verband,

---

[1]) FR. LIST, *Schriften*, Stuttgart 1851. Vol. III, p. 132. List' overtuiging, dat de Vrijhandel het *nationale* leven opoffert aan de menschheids-idee legt te meer gewicht in de schaal, daar hij persoonlijk meêging met de verwachting, dat de indeeling van ons geslacht in *natiën* niet bestemd is, om stand te houden.

dat ook ons volk zijn levenstaak te volvoeren en voor zijn rechten pal te staan heeft. Vanzelf moet daarom uit het ouderlijk gezag alle hooger gezag opklimmen, en, hoe onvolkomen ook uitgewerkt, het is toch niet anders dan uit deze grondgedachte, dat ook 't geroep om Gezinshoofden-kiesrecht opkwam. Alleen zoo maakt men ook bij het kiesrecht ernst met onze zes millioen inwoners als saâm *één organisch-levend volk* vormend, en met den historischen levensgang die zich in dat volk heeft geopenbaard. Een rekenen alzoo ook hier met de Heilige Orde Gods, juist zooals we het zoo straks bevonden inzake onze tol aan de grenzen. Natuurlijk kan 't ook hierbij wemelen van exceptiën. Ook in het organisch volksverband kan de éene exceptie de andere schier verdringen. Onder een historisch opgegroeid volk mengen zich gedurig elementen van buitenaf. Het door God voor alle volk verordineerde huwelijk kan geschonden worden. Polygamie kan de monogamie vervangen. En onder een tyrannieken monarch kan zelfs 't gezag een bespotting worden van 't recht. Eensmodels is het leven nooit. Maar die inbreuk op den regel heft toch den regel zelf nooit op, en telkens moet 't beeld dat we ons van 't leven in onze gedachten vormen, weer aan de door God gestelde ordinantiën getoetst. Die ordinantie Gods nu spreekt hier aldus, dat God ons geenszins allen *hoofd voor hoofd*, los van elkaar en apart, schiep, maar den één uit den ander deed geboren worden. Ze spreekt erin, dat God met het oog hierop, ons niet allen eender, maar den een als *man*, de andere als *vrouw* deed geboren worden. Ze spreekt erin, dat steeds ongeveer een gelijk getal mannen en vrouwen voorhanden zijn. Dat 't huwelijk den band om man en vrouw slaat, en 't gezin er het product van is. Dat uit 't gezin allengs een geslacht, en straks uit 't geslacht heel een volk opgroeit. En dus ook, dat dit volk de organen, die voor zijn rechten zullen pleiten, steeds in verband met zijn organisch bestaan, te bestellen heeft.

Dat 't zóó en niet anders is, toont en bewijst U 't geestelijk en zielkundig zoo geheel onderscheiden bestaan van man en vrouw; het geheel machteloos geboren worden van 't kindeke; en de natuurlijke saambinding der geslachten. 't Scheppen van kolonien laat ik er nu buiten. Ik neem nu 't menschelijk leven in zijn majestueus geheel, zooals 't uit schier nietig begin, na den Vloed, zich

in zijn gezinnen en geslachten, in zijn stammen en rassen, ontplooid heeft. En voor zooveel nu dit volkerenleven, als wrange vrucht der zonde zich in schier hopelooze verwarring verliep, is ons ter redding een tweede Openbaring Gods, nu niet in de Natuur, maar in het Woord en in den Christus gegeven. Die beide Openbaringen, in Natuur en Woord, sluiten dan weer geheel in elkaâr, en brengen ons beide deze ééne zelfde gedachte uit Gods Heilige orde: Niet één groot mechanisch getimmerte van heel de menschheid moet 't zijn, gelijk men 't bij Babels torenbouw wilde, maar wijd vertakt en rijk geschakeerd een in natien zonder tal ingedeeld menschelijk leven, en die natiën gedurig zich vernieuwend uit het alle leven in stand houdend Gezin.

Maar zie, hoe nu ook hier de eigenwillige en tegen zijn God opstandige mensch een stuk van eigen vinding, als een door hem zelf geijkt *dogma*, voor deze Heilige orde Gods in de plaats schoof. Zelfs de indeeling van de kinderen der menschen in de seksen van man en vrouw kan men niet van harte meer dulden. Niet dat men zich de zinnelust uit 't sexueele liefst ontgaan zag; maar principieel verschil tusschen man en vrouw mag er toch eigenlijk niet bestaan. De man moet als de vrouw, de vrouw moet als de man worden. Elk onderscheid tusschen beide seksen moet, althans in het publieke leven, wegvallen. Voor de vrouw moet elke betrekking in dit leven openstaan; zelfs op herleving van de Amazone is reeds aangedrongen; en wie haar 't kiesrecht nog niet gunnen wil, heet in zijn manlijk egoïsme een tyran. Zie maar hoe op alle manieren de Suffragettes in Engeland toonen, dat ze wel wezenlijk mans genoeg zijn, om desnoods de mannen mores te leeren.

Doch daar blijft 't niet bij. De instelling dat het komend geslacht uit het thans levend geslacht moet geboren worden, heet even averechtsch. In elk geval moet er paal en perk gesteld, en 't Neo-Malthusianisme weet althans in zooverre raad, dat het van de zes kinderen van eertijds er alvast vier verdonkeremaant. Lager minimum dorst men nog niet aan; maar welbezien is toch eigenlijk zelfs een tweetal lievelingen nog te veel. Zou 't wel zijn, dan moest de kindersage van den ooievaar historie worden, en de mensch er vanzelf komen, zonder heel den breeden toestel van kraamkamer en gezin. Dat gezin heeft zijn grondfout in het huwelijk. Ook dat huwelijk is een onnatuurlijke band, en die band

is den vrijen mensch onwaardig. De *vaga Venus*, de vrouw die àller wil zijn, schittert immers veel rijker, wijl rijk in een veel meer omvattende liefde. Voorshands zoekt men door rappe echtscheiding nog tegenwicht te bieden, maar op den duur kan toch ook dit niet volstaan; want immers zóó maar saamleven, straks uiteengaan, en dan weer elders aanleggen, zou veel vrolijker vrijheid in 't leven roepen? En is dan eenmaal op die wijs al het organische in onze menschelijke samenleving teniet gedaan, zoodat er niet anders rest dan een hoop individuen, die onder den vloek der eenvormigheid, in rijen zonder end zich opstellen, dan ja komt de Staatsman aan 't woord, en hij is 't dan die zijn model-individuen tot staatsburgers komt doopen, en ze voorts als burgers lid maakt van die reusachtige Vennootschap, genaamd: *de Maatschappij*. Weet toch wel, dat dit woord „Maatschappij" in 1789 geheel van zin en beduidenis is veranderd. In gemeenen zin waren Staat en Maatschappij oudtijds zóó onderscheiden, dat de *Staat* doelde op 't volksleven in gebonden orde, en dat *Maatschappij* het onderling vrije saâmleven der burgers bedoelde. Maar ook dit is door de Fransche Revolutie anders geworden. De Staat zelf werd nu in een Maatschappij, in een Vennootschap, in een Onderneming omgeschapen. De „mensch in Maatschappij", „*l' homme en societé,*" noemde men het, en op die in Maatschappij of Vennootschap saamgeklonken individuen-massa ging dàn alle beschikking en al de volheid van staatkundige rechten over. Vandaar thans zelfs het dweepen met een Staatspensioen. Indien toch het saam gaan leven in Staatsverband niet anders dan het vormen van een Vennootschap is, waarom zou dan niet elk lid uit de Vennootschapskas worden gepensionneerd? En op dit losgewoelde fundament moest dan 't Kiesrecht opgebouwd. Van zelf moesten immers alle leden van deze alomvattende Maatschappij sâam in het groot Kapittel recht van meêspreken erlangen. En zoo is dan toen het *Algemeen stemrecht* in alle landen aan de orde gekomen. Uit die invalsche grondgedachte sproot het op. En in die aldus opgekomen leuze van 't Algemeen Stemrecht heeft dan nu ten slotte al wat Liberaal heet, na vroeger steeds voor hoogen census te hebben geijverd, zich met den Socialist saamgevonden. Heel de natuurlijke ordening, de Heilige orde van man en vrouw, van ouders en kind, van 't gezin, van 't huwelijk en van 't

maatschappelijk saâmleven, gelijk de Schepping 't ons organisch toont, en Gods Woord 't heiligt, 't moet ten slotte alles op losse schroeven gezet, en Algemeen kiesrecht zal ons dan de nieuwe orde scheppen, die door 's menschen keus Gods ordinantiën verdringt.

Ik stem u toe, men staat er voor, hoe zulk een tegen alle natuur indruischend streven nog sympathie kon wekken, en ik weet zoo goed als de beste, dat de breede kring van plechtig gehuwde en stil in hun gezin saamlevende mannen en vrouwen ook onder de Liberalen, nog aldoor spot met zoo onzinnig *Eldorado;* maar met dit al, het ondermijnen van Gods Heilige orde in 't familieleven blijven ze rustig aanzien, want voor Algemeen stemrecht zullen ze ook nu in heele drommen optrekken, en het is dáártegenover, dat ook nu óns geroep blijft opgaan voor het kiesrecht van 't Gezinshoofd. Dan is er het *gezin,* door dat gezin is er dan van zelf 't *organisch* verband, en in 't *hoofd* van het gezin schittert dan vanzelf de gezagsidee, ons allen toegekomen uit Gods Heilige orde. Het is zoo, ook dit brengt ons nog niet waar we wezen moeten, maar 't is dan toch de eerste schrede op den weg, die ons dit organisch leven, gelijk God 't schiep en gaf, ook organisch verstaan doet. En daarom juichen we zoo van harte toe, M. H., een Kabinet dat in zijn Grondwetsrevisie ook 't Gezinshoofden-kiesrecht tot eere deed komen, en niet, als de ziellooze Concentratie, voor de valsche leuze van het Algemeen Stemrecht bezweek.

Ik kom nu M. H. tot den *derden* schakel van den onduldbaren keten waarin men van Links, onder verbreking van Gods Heilige orde, ons klemmen wil, d. i. tot de ongenietbare *Openbare School,* met heel 't Schoolgeding dat er aan vast zit. Ook hier toch stuit ge op dezelfde tegenstelling tusschen de Heilige orde die als vanzelf uit 't leven gelijk God 't gaf, opkomt, en het instituut van willekeur gelijk menschelijke eigenzinnigheid 't verzon. Voor wie niet breekt met de Heilige orde, blijft altoos „moeder en kind" het heilig symbool van heel de sfeer der opvoeding. In die opvoeding van 't kind sluit zich van zelf aan de behoefte van gemoed en hart de drang van hoofd en hand. Uit den moederschoot daagt het kind in 't gezin op; uit het gezin schuift zijn leven van zelf in den familiekring over; en uit den familiekring doet 't straks

zijn intrede in het leven van Maatschappij en Staat, maar altoos kenteekent de geest van 't gezin het zoo onderscheiden karaktermerk der geslachten. Altoos weer is 't het gezin, dat tegen de eenvormigheid den rijken zegen van het eindeloos-rijkgeschakeerde leven overstelt. We zijn geen laan van op een rij gepoote peppels, maar vormen een plantsoenweelde in eindelooze schakeering, en juist het tot zijn recht doen komen van die rijke onderscheiding is de heilige roeping van het gezin, en in dit gezin van den band tusschen ouders en kinderen. Vandaar altoos weer ons geroep om eerbiediging van het *Ouderrecht*, niet 't minst met het oog op Gods Heilige orde. Het pasgeboren kind wordt aan den Drieeenigen God in den Doop opgedragen. Zijn langer of zijn korter leven hier beneden kan toch slechts voorschool zijn, en daarom moet de opvoeding van 't kind steeds met zijn eeuwige bestemming in verband staan. Openbaart zich nu bij de burgers van 't land in 't punt der religie geen of bijna geen verschil, dan kan desnoods nog een Staatsschool, mits in verband met een Staatskerk, er mee door. Zoo was 't vroeger ook hier te lande. Is daarentegen, gelijk nu ten onzent, 't geestelijk leven tot zooveel rijker differentieering gekomen, zoodat nu overtuiging naast overtuiging in veelzijdige schakeering kwam te staan, dan natuurlijk moet elk vader en elke moeder bij den geestelijken wasdom van hun kind zelf de wacht betrekken, en beheerscht, krachtens *ouderplicht*, het *ouderrecht* heel de opvoeding.

Eén zelfde school voor alle kinderen in 't land te willen, druischt dan tegen den aard en tegen het karakter van een subjectief zoo rijk ontwikkeld volk als 't onze wierd, lijnrecht in. Dan schaaft zulk een eenvormig Schoolideaal vanzelf alle schakeering weg; lost de veelheid van 't leven weer in de eenheid van 't gladgepolijste model op; en stuit daardoor in 't nationale leven de ontplooiing van jonge en van nieuwe krachten. Vandaar ons hartstochtelijk roepen, sinds nu meer dan een halve eeuw, om de Vrije School, vrij naar ieders gading en naar de keuze van de ouderlijke conscientie. Zoo en zoo alleen werkt de Goddelijke ordinantie, de Heilige orde, er in door. Het kind niet apart nieuw geschapen, maar uit ouders geboren. Hulpeloos toen 't geboren werd aan de zorge van die ouders toevertrouwd. En uit dit ouderlijk gezin dan eerst scheidend, als 't, dank zij die ouder-

lijke zorge, voor de volle maatschappij gerijpt zal zijn. Zoo vraagt 't ook hier Gods Heilige orde, én in de ordinantie der natuur, én in de roepstem der Schrift, die ons ook hier op den eisch van het natuurlijkleven een zoo heilige echo beluisteren doet.

Doch ook hier treedt weer de zichzelf genoegzame mensch op en betuigt, aan geen eisch der natuur gebonden, noch van een Woord Gods in de Schrift afwetend, aan zichzelf de volstrekte beschikking te trekken over wat bij de opvoeding en in de school gelden zal. Met den heiligen band, die de opvoeding aan de ouders bindt, breekt dan allengs ook onder ons der Liberalisten hooge wijsheid. Of begint niet ook onder ons de min, of, is er geen min, dan de zuigflesch de moederborst te vervangen? En zal dan niet, ten slotte alle kind uit 't ouderlijk huis naar de Staatstichting moeten verhuizen, om eerst zoo uit 't kind den model-burger te doen opgroeien, altoos conform Aristoteles' heidensche leer.

En nu, 't is zoo, zóóver gaat men hier te lande bij de stembus nog niet. Dat zou in ons land nog van alle kant verzet uitlokken, en bij de stembus ducht wie winnen wil elke prikkeling van sluimerend protest. Slechts op één ding trekt men daarom al zijn kracht saam. Laat de ouders thuis, zegt men dan, met hun kroost in de prilste jeugd naar hartelust spelen, maar begint er ook maar iets in 't kind van nadenken, van gedachtenvorming of van hoogeren indruk waarneembaar te worden, dan moet 't voor indrukken vatbare wicht onverwijld 't huis uit, liefst met 't vierde jaar reeds op de Staats-bewaarschool ondergebracht, en voorts moet 't dan straks minstens zeven jaar op de lagere school vertoeven, tot 't ten leste van 't hoofd tot de voeten naar 't model van den Linkschen recruut is verbikt, verschaafd en vervijld. De ouders hebben dan niets meer over de vorming van hun eigen kind te zeggen, en alle macht over hun kind is dan overgegaan *op de politieke club.* Die politieke club maakt dan uit, hoe de Staten-Generaal zal zijn saamgesteld. Door die samenstelling van de Kamers beschikt de club over het Kabinet. En dit Kabinet ontwerpt dan, haar en genoege, 't model voor de volkschool, met de spijslijst erbij voor alle intellectueele voeding, die aan 't jonge kind zal worden voorgezet. Liefst zelfs geen vrije school er meer naast geduld, en is ze er voorshands nog, dan stuurt men toch op haar Hara Kiri met den geldstrop aan. Het ideaal heet en blijft dan een Staatschool

voor *heel* de jeugd van 't *gansche* volk. Uit die eenvormige schooljeugd groeit dan straks naar vast model de aankomende jongelingschap, en uit die jongelingsschap een vervaald Liberale burgerij op. Zoo gaan we dan een toekomst tegemoet, waarin de politiek Liberale club heel ons volk van boven de twintig jaar in 't Liberale uniform voor zich zal laten aantreden. Plak op dit decreet van de Openbare School nu het decreet van straks over het Algemeen stemrecht, en Rechts is er immers uitgedrongen, Rechts is op eenmaal verpulverd, Rechts bestaat niet meer en is weg. Dan is heel ons volk Liberaal geworden, en alle recht tot zelfs het ouderrecht van de moederliefde of van 't vaderhart is dan in de opperheerschappij van de Liberale politieke club gesmoord.

En roep nu niet: Pure fantasie van uw verhitte verbeelding! Neen, M. H., zóó en niet anders was de Liberale gedachte die met 1848 haar intrede bij ons deed. Eerst niet meer dan hoogstens een honderd duizend kiezers, omdat het lagere volksdeel nog te Christelijk was. Toen de perspomp van de Staatsschool op die breede rijen van 't volk gezet, om telkens door die Staatsschool weer een nieuwe laag geliberalizeerde jonge mannen voor het kiesrecht te laten afleveren. Dan kon 't kiesrecht op nieuw uitgebreid, mits juist zoover, en geen knik verder, dan de Staatsschool voorshands in haar volksverlichting geslaagd was. Zoo wilden 't de Moensen, zoo wilden het de Kappeyne's. Dát was hun stelsel, en conform dit stelsel spanden ze hun politieke webbe over heel ons land.

O, als toen Groen er niet geweest was, om reeds twintig jaren vooruit hun plan te doorzien, wie weet hoever ze 't in de uitvoering van hun toeleg gebracht hadden. Maar Halleluja, God zij lof, toen, juist in 't hachlijk oogenblik, stond de man gereed, die deze nationale pestilentie in haar voorteekenen naderen zag en in haar voortgang gestuit heeft. De Vrije School kon dan eindelijk toch fier het hoofd opsteken. De ouders hebben toen ten slotte 't besef van hun recht verdiept en zijn er voor in de bres gesprongen. De Staatsschool verloor het pleit. Aan de Vrije School bleef de victorie. En dit nu is de diepste oorzaak, waarom we als één man om 't Kabinet ons scharen. Want „De Vrije School regel, de Openbare School aanvulling" is het tooverwoord, dat dit Kabinet van Groen van Pinsterer dorst overnemen. Van daar dat

ik 't op de Deputatenvergadering uit dorst roepen: Mannenbroeders, nu de Meiboom in de kap gezet! — het herstel van Gods Heilige orde, *'t komt!*

En toch, M H., zonder meer blijven we bij deze drievoudige inroeping van Gods Heilige orde niet staan. In verband met den heiligen doop toch wekt voor óns én de Vrije *Natie*, én het Vrije *Gezinsrecht* én de Vrije School vanzelf de grootsche *Christelijke* gedachte. Ook de wacht bij onze Christelijke religie moet daarom betrokken worden. Ik zeg *de wacht*, want laat toch geen schijn u misleiden. Wij, Calvinisten, getogen en geboren in dit Christenland, en levend in 't ganschelijk gedoopte Europa, beelden ons zoo licht in, dat er ja ook nog Heidenen en Mohammedanen zijn, maar dat toch welbezien de macht van 't Christendom heel 't wereldleven beheerscht. Maar oordeel zelf, schuilt hierin geen zelfbedrog? Op deze onze aarde wonen al te zaam een 1600 millioen kinderen der menschen, en van dezen staat nog altoos de overgroote meerderheid, bijna elfhonderd millioen sterk, als *niet*-christenen, tegen ons over. Het is zoo, drie van de vijf werelddeelen zijn gedoopt, en slechts twee staan nog buiten, maar vergeet toch niet, onder die twee is Azie, dat alleen over de acht honderd millioen Paganisten en Khoran-minnaars herbergt, d. i. driehonderd millioen meer dan er menschen leven in alle drie de gedoopte werelddeelen saam. En kon nu nog maar gezegd, dat al wat als Christen geboekt staat, dan ook metterdaad voor den Christus, als den Zone Gods, in stillen eerbied de knie boog. Doch helaas, ge weet 't wel anders. Als 't bij de politieke stembus om handhaving van de *Heilige orde* gaat, zaagt ge in land na land, de meerderheid, keer op keer, als aan alle Christus-aanbidding vervreemd, te hoop loopen. Niet alleen in de Protestantsche, neen evengoed, ja schier meer nog in de Roomsche landen, en niet anders in landen waar het gemengd is. Wie zichzelf niet misleidt, erkent zonder aarzelen, dat ten minste een derde deel der gedoopten in staat van afval verkeert. Ten hoogste alzoo 300 millioen belijdende Christenen, en dit op een bijna 1600 millioen sterke bevolking van heel onzen aardbol.

En zeg nu niet, dat toch zelfs dit droef-lage cijfer ons niet deren kan, want dat de Christennatiën toch over de machtigste legers en over de geweldigste vloten beschikken. Want wel is dit vooralsnog zoo, en heeft 's menschen macht zich ook technisch verreweg 't sterkst bij 't licht van het Kruis ontwikkeld, maar toch, louter in materieele macht schuilt nooit ons behoud. Voor enkele jaren heeft Japan Rusland reeds verslagen. Voor-Indië stemt door zijn woeling 't machtige Groot-Brittanje reeds lang onrustig. Over China zijn we zelf in Insulinde niet zonder zorg. Azië roert zich. Men bespeurt 't overal, Azië ontwaakt uit zijn eeuwenlangen doodslaap. Azië met zijn meer dan 800 millioen!

En bedenkt nu wel, niet Europa, maar Azië is steeds het Moederland van de machtigste wereldbewegingen geweest. Uit Azië is al wie mensch heet afkomstig, uit Azië is 't alzijdig saamleven opgekomen, uit Azië is de wetenschap ontloken, uit Azië de kunst, uit Azië riep God Israël, uit Azië is de Christus. Wie zal dan zeggen, wat nu nog schuilende reuzenkrachten eens uit Azië op ons kunnen aanstormen. Onze Zending bloeit op, God lof, maar wat vermocht ze dusver tegenover Azie's steeds nieuw opdoemende massa? Of let ge er niet op, hoe datzelfde Azië, op haar beurt ons met een eigen zending te lijf komt en door haar Theosophie en Buddhisme schier in alle land, en niet 't minst in onze Koloniën, de geesten verleidt? Meer nog. Zoover is nu reeds de toeleg, om ons *hun* wil op te leggen, bij de Aziaten ook op Java gekomen, dat ze een vierde tonne gouds overzonden, om zoo 't kon, hier omver te werpen ons Christelijk Kabinet. Stonden nu tenminste de belijdende Christenen, hier en in Amerika, tegen die dreigende actie nog als één man over, de vreeze zou nog te bannen zijn. Maar van steeds klimmende verdeeldheid gaat ook onder ons 't gerucht op. Groep valt onder ons groep aan, en heult soms zelfs tegen ons met wie den Christus verwerpen. Juist daarom is de Antithese niet van 't schaakbord weg te dringen. Zij toch is het scherp gekante stuk, dat geheel onze wederzijdsche positie beheerscht. Politiek *zonder* Religie zal 't zijn, roept men van de Overzij. En juist tegen die grondleugen gaat onze permanente, onze onverzoenlijke strijd.

Von Bismarck riep 't eens in den Duitschen Rijksdag uit, zij 't ook in anderen zin, dan waarin ik 't bedoel,: „Wir Deutschen

fürchten Gott und niemand sonst." De priesters van Links hier te lande daarentegen willen, althans op 't publieke erf, van geen *fürchten* voor God meer weten, en eischen ook van ons, dat we met hen voor Gods Heilige orde hun gedachten-bajert zullen inruilen, maar juist dat mogen we niet. Leeft naar God sHeilige orde de menschheid in natiën ingedeeld, dan wijzen we af elk Vrijhandelsdogma, dat de nationale indeeling der volken miskent. Komt naar Gods Heilige orde 't nationale leven organisch uit 't gezin op, dan weigeren we een Staatsrecht te erkennen, dat 't organische volksleven in de mechaniek van een algemeen Stemrecht verstikt. En zoo ook, heeft de Heilige orde Gods, door Schepping en door Schrift, in het ouderrecht de vrijheid der opvoeding bezegeld, dan gaat alwie Christus eert met volle borst in tegen een Staatsvoogdij, die dat ouderrecht ontwricht. Neen, de Antithese kan niet weggeborgen. Het baat toch niet of ge u al inbeeldt, dat in 't eind al wat mensch heet op heel deze wereld wel tot den Christus zal bekeerd zijn. Jezus zelf ging immers, eer Hij stierf, vlak tegen dezen op niets steunende verwachting in. Zijn profetie was veeleer, dat het einde ons als een dief in den nacht zou overkomen, en dat het zelfs dan nog de groote levensvraag zou zijn: De Zoon des menschen, als hij komt, *zal Hij ook geloof vinden op de aarde?* Zoo wijst èn Jezus' stellige waarschuwing, èn het gebeuren om ons heen, er op, dat Christus kerk bange tijden te gemoet gaat; en juist daarom wordt terzijzetting van verdeeldheid, voor allen die bij Jezus' naam nog zweren, steeds meer, zoo gebiedende plicht.

Toch maan ik hiertoe niet uit angst voor de overmacht, van wat zich ten onzent nog als Liberaal aandient. Immers de patriarchen en na-neven van oud-Liberalen huize hebben ook hier hun rol uitgespeeld. De bloemkorf van hun idealen, te Parijs eerst met het bloed der Royalisten besprengd, en sinds 1848 ook in ons land rondgedragen, verloor almeer zijn bezielende geur. Der Liberalen individualisme paste niet op de realiteit van het leven, en hun philosophie schreef in Darwins evolutie en in Nietzsche's verbrijzeling van wat zwak bleek, zichzelf ten doode op. Dit verstervensproces begon met de opbarsting van hun eerst éene corps in nu reeds drie geledingen; zette zich voort in de afschilfering van de *Einspänner*-fantasie; en voleindt zich in 't omslaan van wat individualistisch

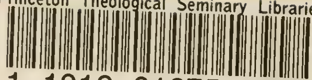
was opgezet, in de alle persoonlijkheid opslorpende dwangtheorie van het Socialisme. In alle land spat 't Liberalisme dan ook uiteen, verloopt en ontbindt zich, en moet 't aanzien dat de basterdspruit, die het in 't Socialisme gewon, een *mene tekêl upharsîn* op den gevel van 't vaderlijk huis dorst verwen. Uit vertrek na vertrek ziet nu reeds de oude liberale familie zich in haar eigen huis verjagen; en, bang voor de karrewats, moet langs trap en corridor naar zolder of naar vliering vluchten, wie eens meester was in 't liberale volkspaleis.

Voor een wederopkomen van 't Liberalisme, M. H., behoeft U daarom geen angst meer om 't hart te slaan. Neen, het gevaar zit niet bij Schoolwet-monomanen als Tydeman; ook niet bij wie een hunner als den „slimmeling" heeft gedoodverfd; en al evenmin in het radicaal getheoretiseer van onze Vrijzinnig-democraten. Dat alles pakt 't volk niet, mist stuwkracht, en sleept niet meê. Al wat van Christus afviel onder de massa wil bloedkleur zien; kan niet anders dan door 't rood in gloed ontvonkt worden; en bij elke stembus die we verder komen, is de Liberalist telkens opnieuw gedoemd een kolom vol uit der Socialisten *Magna Charta* in eigen lijfprogram over te boeken.

Uw plicht en uw roeping, M. H., is 't daarom, principieel door te tasten; altoos weer de Heilige orde onzes Gods tegen de chaotische wilsopdringing van den mensch over te plaatsen; ook nu weer, als voorheen, het Kruis omhoog te heffen; en voor den Christus niet tegen Marx neen, maar tegen de machten uit de diepte, die ook hij opriep, te getuigen. In geen land van Europa glanst politiek gesproken, het Christelijk element in 't volk nog met zulk een klaarheid als ten onzent. Zoo goed als nergens zaagt ge 't onder eigen vaandel en in zoo stramme organisatie tegen de macht der Revolutie optrekken. Ook elders is van: Tegen de Revolutie het Evangelie! wel geroepen, maar in Neerlands politieken strijd alleen nam die rijke gedachte vleesch en bloed aan. Zoo staat 't heel het land door; laat 't zoo dan ook steeds meer in uw hoofdstad blijken. Mannen van Amsterdam, blijft niet achter bij uw broederen. Speelt in niets op zien-komen. Schiet geen pijl meer op den gis af, maar mikt ditmaal vooral met 't scherpste oog, nog treffelijker dan ge 't voor nu vier jaren deedt. Nog achttien dagen hebt ge voor de borst, laat 't al die dagen dan één ijveren

onder u, zelfs een ijveren met verlengden dagdienst zijn. Men fluistert om u heen dat ge verslapt zijt. Laster immers! Goed, maar toont 't dan ook als de stembus opengaat, hoe weinig wie zoo spreken dorst, u gekend heeft. En onzer vaderen God krone uw worsteling!

Ik heb gezegd.

Princeton Theological Seminary Libraries
1 1012 01275 0578